

Antoni Olak

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna

im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiu

antonio130@vp.pl <https://orcid.org/0000-0003-2877-8183>**Adaptacja kulturowa – przystosowanie się emigrantów
ukraińskich w społeczeństwie do polskiej rzeczywistości.
Zarys problematyki****Wprowadzenie**

Lata dziewięćdziesiąte, to okres gwałtownych przemian politycznych i gospodarczych w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Lata te są tłem dla wzrostu mobilności międzynarodowej: zarówno emigracji, jak i imigracji. W 1991 roku Polska przystąpiła do Konwencji Genewskiej dotyczącej statusu uchodźców, tj. grupy krajów, które chronią cudzoziemców prześladowanych w ich krajach. Polska jest krajem czystej emigracji, a napływ imigrantów do Polski nabiera coraz większego znaczenia, stał się przedmiotem publicznego i politycznego dyskursu dopiero w drugiej dekadzie XXI wieku. Wynika to głównie z gwałtownego wzrostu imigracji z Ukrainy do Polski, spowodowanego wybuchem konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, czyli po 2013 roku.

Europejski kryzys migracyjny wywołał publiczną debatę na temat solidarności z uchodźcami. Eskalacja ataków terrorystycznych w Europie sprawiła, iż dyskusja ta została bardzo mocno osadzona w dyskursie bezpieczeństwa. W Polsce tę debatę przyhamowały kolejne kampanie wyborcze: prezydencka oraz parlamentarna, w których kwestie napływu cudzoziemców w aspekcie bezpieczeństwa narodowego. Fakt, iż problem uchodźców stał się tematem mocno obecnym w polskich mediach i dyskursie politycznym ostatnich lat, ma niewiele wspólnego z realnym napływem osób szukających ochrony w Polsce. Obserwując polskie media, które niezwykle rzadko zajmują się migrantami w Polsce, można stwierdzić, iż poświęcają znacznie więcej uwagi osobom szukającym ochrony w innych krajach europejskich. Wnioskować więc należy o małej wiedzy dotyczącej sytuacji przybywających do Polski przymusowych migrantów. Analiza dostępnych materiałów pozwoliła przybliżyć zagadnienie

adaptacji kulturowej emigrantów fragmentarycznie poparte badaniami badaczy, ze względu na ramy przedstawionego materiału.

Próby przystosowania: akulturacja, jej modele – wybrane zagadnienia

Emigranci niosą ze sobą zarówno wartości materialne, jak i duchowe. Do pierwszych należą: *architektura, odzież, naczynia*; druga to: *wierzenia i obrzędy religijne, zwyczaje, pieśni, styl życia, kodeks małżeński, sposób wychowywania dzieci*. Jeśli te wartości nie kolidują z wartościami w nowym kraju, mogą mieć pozytywny wpływ i wzbogacić lokalną kulturę – podobnie jak w genetyce połączenie pewnych stabilnych elementów może dać nową jakość. Jeśli mimo wszystko dojdzie do zderzenia wartości, nowa populacja zwykle bardziej traci i cierpi. Jednak kultury mają zdolność samoobrony i często mogą przetrwać z dala od miejsca swojego pochodzenia (Navas i in., 2005). Dokonując analizy korzyści i strat, można by powiedzieć, iż napływające ku nam kultury są wielkim skarbem dla kraju, który może je zaakceptować. Artyści, naukowcy i rzemieślnicy wnoszą wiele do kraju, w którym chcą się osiedlić. Z drugiej strony ich wyjazd z ojczyzny to dla niej poważna strata. Jeszcze gorzej jest, gdy emigrują ludzie wykształceni i profesjonalni, pozostawiając kraj w rękach mniej ambitnych i mniej przedsiębiorczych (Berry, 1997; Berry, 2006).

Emigracja może być pozytywna, gdy osoby emigrujące mają kontakt z krajem pochodzenia. W dzisiejszych czasach, ze względu na łatwość podróżowania, osoby często przemieszczają się między krajem zamieszkania a krajem pochodzenia. Niektórzy z nich prowadzą działalność gospodarczą w obu krajach (usługi, handel, produkcja). Dbają o wychowanie dzieci w oparciu o język i kulturę rodziców, wysyłając je np.: na wycieczki i szkoły letnie do kraju swojej młodości. Tworzy to kulturowy i gospodarczy pomost, dzięki któremu wielu emigrantów w miejscach swojej działalności czuje się jak w domu, ale nie traci poczucia odrębności narodowej i tożsamości (Smolicz, 1981). Przystosowanie się do życia w nowym środowisku nie jest łatwe, zwłaszcza jeśli chodzi o przyjęcie wzorców zachowań czy wartości kulturowych, a wielu migrantom nie udało się choć trochę zasymilować. Bariery stanowiły zarówno czynniki psychologiczne, jak i przede wszystkim finansowe (Berry, 1997). W zależności od pozycji osobistej osoba taka może zdecydować się na przestrzeganie własnych wartości lub dystansowanie się od nich. Nowe miejsce zamieszkania wymaga dostosowania do nowych warunków. Może przybierać formę kompromisu i „cichej” akceptacji istniejących norm i wartości lub ich odrzucenia, co w wielu przypadkach często kończy się marginalizacją w życiu społecznym „nowej Ojczyzny”. W enklawach osób emigrujących można znaleźć obie te formy stosunku do rzeczywistości, a obecnie wygląda to jak wycinek nowo przybyłej populacji w większości krajów (Bourhis i in., 1997).

Strategie akulturacyjne a procedury o uzyskanie statusu ochrony

Etapy adaptacji i readaptacji nie są niezbędne dla osób wchodzących w nowe środowisko kulturowe. To środowisko zależy od wielu czynników. T. Stefanenko,

N. Freinkman-Khrustaleva, O. Novikov identyfikują czynniki indywidualne oraz grupowe, które mają bardzo istotny wpływ na proces adaptacji. Do czynników *indywidualnych* badacze zaliczają cechy *demograficzne* i *osobiste* jednostki, gdzie wiek wpływa na proces adaptacji, małe dzieci szybko się dostosowują, co nie dotyczy osób starszych, dla których taki proces może być trudnym sprawdzianem (Grzymała-Moszczyńska, 2017). Zdaniem wielu psychologów, psychoterapeutów, lekarzy, osoby starsze nie muszą uczyć się obcej kultury i języka, jeśli nie mają na to wewnętrznej potrzeby, bo może to zwiększyć uczucie nostalgii, z którą jest im znacznie trudniej niż młodym osobom (Chrzanowska, Klaus, Kosowicz, 2011).

Z badań literatury przedmiotu wynika, iż poziom wykształcenia jednostki ma istotny wpływ na proces adaptacji, a dalsze analizy pokazały nam, iż młodzi, wysoce inteligentni i dobrze wykształceni ludzie z powodzeniem się przystosowują. Jeśli chodzi o cechy osobowości człowieka, badacze zwracają uwagę, że nie ma uniwersalnych cech ludzkich ani zestawu pewnych cech, które ułatwiałyby proces adaptacji do dowolnej kultury. Powinna to być osoba typu ekstrawertycznego, dla której priorytetem są wartości uniwersalne, osoba umiejętnie utrwalająca swoją tożsamość kulturową oraz rozumiejąca i szanująca normy, tradycje, zwyczaje nowej kultury (Bilewicz i in., 2012).

Ważnym czynnikiem wpływającym na proces adaptacji do nowej kultury jest gotowość jednostki do zmian, jakie go czekają, ukształtowanie motywacji do adaptacji. Z psychologicznego punktu widzenia ludzie, którzy świadomie, dobrowolnie starają się włączyć do innej grupy, zmieniają się. Osoby, które są gotowe na zmiany w wielokulturowym społeczeństwie, mają zwykle większy kontakt z lokalną ludnością, co zmniejsza ich poziom szoku kulturowego. Określając czynniki grupowe, badacze sugerują zwrócenie uwagi na cechy samych kultur, w szczególności na to, co mają one różne i co je łączy. Indeks dystansu kulturowego obejmuje: *język, religię, strukturę rodziny, poziom wykształcenia, komfort materialny, klimat, ubranie* itd. Analiza tych wskaźników sugeruje, że proces adaptacji do nowej kultury może być mniej bolesny, jeśli nowa kultura ma wiele wspólnego z rodzimą (Grzymała-Moszczyńska, Nowicka, 1998).

Trzeba tu też wspomnieć, iż oprócz obiektywnego dystansu kulturowego etnopsycholodzy identyfikują też inne czynniki wpływające na proces adaptacji do nowego środowiska kulturowego. Tu przykład: czy w historii relacji między dwoma narodami występowały konflikty, znajomość kultury kraju, w którym dana osoba się znajduje, umiejętności językowe?, oraz: czy istnieje wspólny cel w kontaktach międzykulturowych? Istotnym czynnikiem wpływającym na proces adaptacji jest specyfika kultury, w której żyją przyjezdni. Z analizy przeprowadzonych badań wynika, że przedstawicielom tak zwanych „wielkich mocarstw” trudno jest się przystosować, przeszkadza im ich agresja i arogancja. Odrębnym czynnikiem mogą być tu cechy kulturowe kraju, w którym przebywają. Łatwiej jest się przystosować w krajach, w których polityka pluralizmu kulturowego, zasad równości, wolności wyboru i partnerstwa różnych kultur jest przestrzegana na szczeblu państwowym. Społeczeństwa monoetniczne są mniej tolerancyjne wobec innych kultur. Istotny wpływ

na proces adaptacji mają także czynniki sytuacyjne, np. poziom stabilności politycznej i gospodarczej kraju, poziom przestępczości, polityka społeczna państwa itd. (Prześlakiewicz, 2009).

Psychologowie społeczni, etnopsycholodzy uważają, że problem adaptacji międzykulturowej można złagodzić poprzez przygotowanie jednostki do interakcji międzykulturowej. Tradycyjnie wyróżnia się takie formy programów edukacyjnych, jak edukacja, orientacja, nauczanie i szkolenie, zdobycie wiedzy o kulturze, historii, geografii, w zwyczajach i tradycjach kultury. Programy nauczania obejmują także orientację, której celem jest szybkie zapoznanie człowieka z nowym środowiskiem kulturowym, z jego podstawowymi normami, wartościami, przekonaniami. W tym przypadku z reguły stosuje się podręczniki zbudowane na zasadzie: „Tak możesz się zachowywać, ale tak nie możesz się zachowywać w żadnym wypadku”. Tu możemy znaleźć odpowiedzi na pytania, które mogą pojawić się na wczesnych etapach pobytu danej osoby w kraju. Uwaga nasza skupia się wtedy na aspektach adaptacji do nowej kultury. Praktyka pokazuje, że najskuteczniejszą formą przygotowania jednostek do interakcji międzykulturowych jest szkolenie. Jej program powinien mieć na celu: pomoc ludziom w nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, radzeniu sobie ze stresem psychicznym, konstruktywnej komunikacji z lokalną ludnością, rozwijaniu umiejętności akceptacji wartości, norm, struktur ról innej kultury (Grzymała-Moszczyńska, Trojane, 2011). W swoich stwierdzeniach autorzy zakładają, że najbardziej efektywne są szkolenia, które obejmują prawdziwe kontakty międzykulturowe, takie jak seminaria z elementami dyskusji grupowej, podczas których omawiane są sytuacje, które zaistniały podczas osobistych kontaktów między przedstawicielami dwóch narodów, do których należą uczestnicy. Szeroko stosowane są szkolenia atrybutywne, w których głównym celem uczestników jest umiejętność rozróżnienia i zrozumienia interpretacji zachowań lub działań przedstawicieli danej kultury. Kiedy brakuje informacji o innej kulturze, podmioty interakcji zaczynają przypisywać sobie nawzajem zarówno przyczyny zachowań, jak i same wzorce zachowań lub niektóre bardziej ogólne cechy (Wywiad, 2017).

Tak zwane asymilatory kulturowe są szeroko stosowane w wielu krajach na całym świecie. Nazywa się je również techniką zwiększania wrażliwości międzykulturowej. Ich głównym celem jest nauczenie osoby spojrzenia na sytuację z punktu widzenia członków innej grupy, zrozumienia ich wizji świata, ale oczywiście nie zapominania o swojej kulturze. *Asymilator kulturowy* zawiera opis różnych sytuacji (od 35 do 200), w których współdziałają osoby z dwóch różnych kultur, a także cztery interpretacje ich zachowania. Sytuacje powinny zwykle opisywać przypadki, które są najczęściej spotykane w interakcji dwóch różnych kultur, sytuacje, które są błędnie interpretowane i powodują konflikt oraz sytuacje, które dostarczają ważnych informacji o innej kulturze (Jaworska, Alieva, 2016). Tworząc takie sytuacje, badacz musi wziąć pod uwagę wzajemne stereotypy, różnice w oczekiwaniach dotyczących roli, zwyczajach, cechach zachowań niewerbalnych itp. Warto zauważyć, że ta forma pracy może być wykorzystywana przy opracowywaniu seminariów szkoleniowych dla menedżerów pracujących w zespołach wielonarodowych lub współpracujących

z partnerami zagranicznymi, a także przy szkoleniu kadry różnych organizacji wieloetnicznych. Oczywiście zadaniem praktyka jest ułatwienie procesu adaptacji międzykulturowej jednostki. Problemy, które pojawiają się w trakcie adaptacji, nie powinny być traktowane jako objawy patologiczne, ale w wielu przypadkach jako brak pewnej wiedzy o normach, o zwyczajach, o wartościach, o stereotypach zachowań innych kultur. Kolejna ważna kwestia, to konieczność szkoleń osoby, która chce wyjechać za granicę, w zakresie korelacji, jak się ma motywacja do adaptacji, która przyczyni się do pomyślnego procesu akulturacji (Książak, 2011).

Ochrona międzynarodowa migranta

Po pozytywnym rozpatrzeniu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej osobom ze statusem uchodźcy i ochroną uzupełniającą przysługuje Indywidualny Program Integracji, czyli program, w ramach którego otrzymują świadczenia wypłacane przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w mieście, w którym zdecydują się na zamieszkanie i ubezpieczenie zdrowotne. Indywidualny program integracyjny ma na celu: usamodzielnienie się poprzez znalezienie miejsca do życia, którego koszt pokrywa miesięczny dodatek integracyjny, opanowanie języka polskiego na poziomie komunikatywnym, uzyskanie odpowiednich kursów kwalifikacyjnych do znalezienia pracy, wsparcie pracowników socjalnych, poradnictwo psychologiczne, poradnictwo zawodowe, a co za tym idzie, samodzielne funkcjonowanie takiej osoby na rynku pracy i niezależność od pomocy społecznej. Stąd deklaratorywnie stwarza się warunki do faktycznej integracji tych ludzi z Polską (Grzymała-Moszczyńska, 2010).

Pracownik socjalny kompetentny międzykulturowo to nie tylko osoba, która musi świadczyć określoną usługę – IPI – określonej grupie klientów, ale osoba pracująca w różnych społecznościach lokalnych, których różnorodność jest zasobem i polem współpracy, a także źródłem napięć i konfliktów. Warto również przyrzeć się działaniom pracowników socjalnych w stosunku do osób przebywających na pobytach humanitarnych i tolerancyjnych. Osoby te mają określone prawa do pomocy finansowej, korzystają z mieszkań chronionych, korzystają z Centrum Integracji Społecznej oraz porad prawnych, psychologicznych, pedagogicznych i rodzinnych. Tu należy wspomnieć, iż Centrum Integracji Społecznej jest kierowane przez pracownika socjalnego odpowiedniego ośrodka zabezpieczenia społecznego. Kompetencje kulturowe tego pracownika determinują nie tylko wybór odpowiedniej formy aktywizacji zawodowej osoby ubiegającej się o ochronę międzynarodową do tego ośrodka lub osoby, która otrzymała jakąś formę takiej ochrony, ale także wytrwałość klienta w zdobywaniu kompetencji zawodowych czy językowych, tempo i skuteczność integracji w polskim społeczeństwie (Wing Sue, 2006).

Osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową, które zdecydowały się zamieszkać poza ośrodkiem dla cudzoziemców, stają się mieszkańcami społeczności lokalnej, którym nie przysługuje już pomoc finansowa z zakładów ubezpieczeń społecznych, ale mogą korzystać z różnych form pracy socjalnej. Praktyka pokazuje, że rodziny te korzystały ze wsparcia Miejskich Ośrodków Ochrony Socjalnej

w następujących formach: pomoc w organizacji nauki języka polskiego, udzielanie informacji o wszystkich sferach życia, ułatwianie dostępu do programów edukacyjnych i obywatelskich, kontakt z organizacjami pozarządowymi pracującymi na rzecz imigrantów, w pośrednictwie przy poszukiwaniu tanich ofert mieszkaniowych, pomocy prawnej, doradztwie w zakresie umów najmu i innych spraw urzędowych, w poradnictwie psychologicznym i pedagogicznym, w interwencjach w sytuacjach przemocy w rodzinie (Boryczko, 2016).

Organizacja interdyscyplinarnych zespołów z udziałem pracowników społecznych z doświadczeniem międzykulturowym doprowadziła do zaplanowania odpowiednich kulturowo interwencji, udział kompetentnych pracowników społecznych w rozwiązywaniu problemów szkolnych uczniów z rodzin w postępowaniu azylowym doprowadziła do pogłębionej diagnozy i wdrożenia decyzji opartych na sytuacji rodzinnej. Uchodźcy na różnych miejskich i powiatowych wydarzeniach kulturalnych, pracownicy socjalni wielokrotnie organizowali pomoc w poprawie warunków życia tych osób, dostarczając meble, sprzęt i nie tylko (Chrzanowska, Czerniejewska, 2015). Tu trzeba zaznaczyć, iż nie działa również inny ważny element programu integracyjnego – kursy języka polskiego. Z raportu Najwyższej Izby Kontroli wynika, iż nauka języka w Polsce staje się obowiązkowa tylko dla cudzoziemców, którym nadano status uchodźcy i uczestniczą w IPI, ale jednocześnie jego zachowanie jest uzależnione od potrzeb i możliwości. W efekcie na początkowym etapie prowadzone były kursy języka polskiego przy wsparciu państwa integracyjnego, nie było środków z budżetu państwa, a jedynie niewielka kwota pochodziła z budżetów samorządów. Tym samym obowiązek nauki języka polskiego w ramach programu integracyjnego wypełniały niemal wyłącznie organizacje pozarządowe. NIC zwracał uwagę, że może to zagrozić kontynuacji kursów ze względu na znaczne opóźnienie wejścia w życie nowego mechanizmu finansowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji.

Osoby, które w wyniku rozpatrzenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej uzyskują prawo pobytu w Polsce, posiadają dyplomy ukończenia studiów wyższych, ale nie otrzymują pomocy PCPR w procedurze nostryfikacji tych dyplomów w Polsce. W szczególności brak jest procedur dla stosunkowo dużej grupy osób, które uciekając z kraju rodzinnego, nie zdołały uzyskać dokumentów potwierdzających ich wykształcenie. Brak prośby o wiadomość z obawy przed ujawnieniem swojego aktualnego miejsca zamieszkania lub z obawy przed niechcianą uwagą władz rodzinnych w kraju pochodzenia. Osoby te traktowane są jak osoby bez średniego lub wyższego wykształcenia, co w konsekwencji skazuje ich na najprostsze, mało/najmniej płatne prace. Brak procedur identyfikowania osób z wyższym wykształceniem i uznawania ich dyplomów jest bardzo niekorzystny nie tylko dla nich samych, ale także dla Polski, gdyż nie są wykorzystywane bardzo cenne zasoby wspierające integrację społeczności korzystającej z różnych form ochrony międzynarodowej w naszym kraju (Chrzanowska, Czerniejewska, 2015).

Warunki życia osób, którym nadano status uchodźcy, ulegają gwałtownemu pogorszeniu po okresie pobierania świadczeń pieniężnych z IPI. W odróżnieniu od innych krajów UE, uchodźcy w Polsce nie otrzymują dodatkowego wsparcia

w wynajmie mieszkania socjalnego, chociaż zgodnie z prawem mogą korzystać ze środków komunalnych. Prowadzi to do gwałtownego pogorszenia warunków życia rodzin, do tego, że nawet kilkanaście osób mieszka w jednopokojowych mieszkaniach, dzieci są oddzielane od rodziców (dzieci są oddawane bliskim, którzy mają lepsze warunki życia, np. mieszkania z puli tzw. mieszkań osłoniętych lub mediów basenowych). Bywa i tak, że w wielu przypadkach rodziny doświadczają całkowitej lub częściowej bezdomności. Badania bezdomności wśród uchodźców w Polsce pokazują, że 30–40% osób objętych ochroną w Polsce boryka się z różnymi formami bezdomności międzynarodowej (Wysieńska, 2013). To prawie 4 razy więcej niż w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Bürklin, Huddleston, Chindea, 2013).

Podsumowanie

Z analizy czynności udzielania cudzoziemcom w Polsce ochrony międzynarodowej i krajowej jasno wynika, że na mapie Europy Polska nie jest ważnym obszarem docelowym dla tej grupy cudzoziemców i jej obecna rola w europejskim systemie uchodźczym jest znikoma. Wynika to nie tylko z położenia geopolitycznego, ale także z faktu, że nie jest to kraj wybierany przez cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową w Europie. Pokazuje to znaczny odsetek cofniętych wniosków o nadanie statusu uchodźcy, często z powodu opuszczenia Polski przez cudzoziemców w celu ich rozpatrzenia.

Wyjazd z Polski może być elementem planowanej strategii dotarcia do krajów Europy Zachodniej, w których Polska jest niezbędnym przystankiem dopiero po przekroczeniu granicy Schengen.

Wynika to również z niespełnionych w Polsce oczekiwań co do poziomu poparcia dla integracji społeczno-gospodarczej oczekiwanego po uzyskaniu statusu uchodźcy. Ten czynnik wskazuje fakt, że nawet beneficjenci statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej przerywają swój pobyt w Polsce w trakcie lub po zakończeniu Indywidualnych Programów Integracji. Skala napływu cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce jest również niewielka w ujęciu bezwzględnym – liczba takich cudzoziemców. Znacznie mniejsze jest znaczenie cudzoziemców z innych krajów w postępowaniach związanych z ochroną międzynarodową i krajową w Polsce. Wśród nich są obywatele innych republik byłego Związku Radzieckiego, między innymi z takich krajów jak Ukraina.

Liczbę obywateli Ukrainy obecnie przebywających w Polsce można szacować na co najmniej 800 tys. osób. Grupa ta dynamicznie rośnie. Jej cechą charakterystyczną jest znaczna fluktuacja migrantów, co oznacza, że w sensie przepływów (czyli tego, ile osób przyjechało do Polski w danym okresie) obserwujemy bardzo dużą dynamikę, zaś w sensie strumieni (ile osób w danym momencie przebywa w Polsce) już mniejszą (Eurostat, 2020).

Z danych przekazanych do Eurostatu przez Urząd do Spraw Cudzoziemców liczba obywateli Ukrainy posiadających ważny tytuł pobytowy (w tym wię-

długoterminową) w Polsce pod koniec 2016 roku wynosiła 409 tys. (Urząd Do Spraw Cudzoziemców, 2021).

Według statystyk Urzędu do Spraw Cudzoziemców na początku lutego 2019 roku w Polsce ważny tytuł pobytowy (a zatem prawo pobytu wydane w Polsce, nie wizę) posiadało ok. 145 tys. obywateli Ukrainy. Dane te dobrze obrazują migrację długo- lub średnioterminową. Migracja osiedleńcza rośnie w znacznie wolniejszym tempie. Według danych Urzędu do Spraw Cudzoziemców w latach 2007–2017 (do 1 sierpnia 2017 roku) 41 202 obywateli Ukrainy złożyło wnioski o zezwolenie na osiedlenie się lub wnioski o udzielenie zezwolenia na pobyt stały.

Miejsce Polski w europejskim systemie uchodźczym, jako kraju, który zazwyczaj nie jest pierwszym wyborem dla osób ubiegających się o azyl w Europie, w dużej mierze determinuje kontekst integracji cudzoziemców objętych ochroną w Polsce oraz bariery związane z tym procesem. Z jednej strony osoby, które obecnie ubiegają się o azyl w Polsce i Europie oczywiście niecałe dwie lub trzy dekady temu tzw. „Uchodźcy z Odessy”, którzy w swoich działaniach polegają na utrzymywaniu więzi z krajem pochodzenia i powracaniu do niego, gdy pozwala na to sytuacja polityczna.

Niestety nie ma wiarygodnych badań na temat przyszłości tych ludzi, choć wiele obserwacji jakościowych sugeruje, że próbują oni przenieść się dalej na zachód w Europie. Z uwagi na powyższe trendy, grupa osób, które otrzymują ochronę w Polsce i zamierzają pozostać w Polsce, jest stosunkowo niewielka. Jak pokazuje kwerenda badań, integracja ze społeczeństwem polskim napotyka różne bariery. Nieistotna jest ponadto wiedza o integracji ze społeczeństwem polskim ponad połowy osób objętych ochroną międzynarodową lub krajową w Polsce, tj. osób posiadających zezwolenie na pobyt i pobyt ze względów humanitarnych, którym nie przysługują indywidualne programy integracyjne.

Z analizy literatury wynika, że tam, gdzie realizowana jest niewielka liczba programów, o których wspomniano, wsparcie integracyjne osób objętych ochroną w Polsce często ogranicza się do udzielania cudzoziemcom wsparcia finansowego, które też nie zawsze jest wystarczające.

Duży niepokój budzi nieskuteczność nauczania języka polskiego, co wynika w szczególności z wydawanych decyzji, które nie uwzględniają odpowiednio potrzeb cudzoziemców, braku przede wszystkim kompetentnych lektorów języka polskiego. Cudzoziemcy mogą liczyć tylko na pracę w prostych zawodach, a w takich zawodach najczęściej oferuje się im szkolenia. Procedura uznawania kwalifikacji z kraju pochodzenia jest procesem bardzo złożonym, w momencie gdy nie posiadają dokumentów potwierdzających uzyskanie określonego typu kwalifikacji. Jeśli chodzi o miejsce zamieszkania, to rynek mieszkaniowy dla obcokrajowców jest bardzo ograniczony, zwłaszcza w miastach peryferyjnych, w których znajdują się ośrodki dla uchodźców.

Konkludując zjawisko napływu osób ubiegających się o ochronę międzynarodową i krajową do Polski, należy stwierdzić, że mamy problem w tej kwestii. Polska nie jest najlepszym kierunkiem migracji dla osób szukających ochrony w Europie, co oznacza, że przynajmniej część osób, które otrzymały ochronę w Polsce, nie wiąże swoich długofalowych planów z naszym krajem, ogranicza swój udział w integracji

z polskim społeczeństwem. Tu trzeba wskazać, iż cudzoziemcy objęci ochroną w Polsce napotykać na liczne bariery integracyjne, a stosunek polskiego społeczeństwa do przyjmowania uchodźców w ostatnich latach znacznie się pogorszył. Obecne propozycje nowelizacji ustawy o ochronie cudzoziemców w RP idą jeszcze dalej. Dają strażnicy granicznej duże możliwości odmowy przyjmowania osób ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce.

Abstrakt

Adaptacja kulturowa – przystosowanie się emigrantów ukraińskich w społeczeństwie do polskiej rzeczywistości. Zarys problematyki

Lata dziewięćdziesiąte to okres gwałtownych zmian politycznych i gospodarczych w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Są one tłem dla rosnącej mobilności międzynarodowej: zarówno emigracji z regionu, jak i imigracji. W 1991 r. Polska przystąpiła do Konwencji Genewskiej dot. statusu uchodźców, tj. grupy państw, które udzielają ochrony prześladowanym cudzoziemcom w krajach ich pochodzenia. Przez kolejne lata Polska pozostaje krajem czystej emigracji, a napływ imigrantów do Polski nabiera coraz większego znaczenia, stając się przedmiotem dyskursu publicznego i politycznego w drugiej dekadzie XXI wieku. Wynika to przede wszystkim z dwóch czynników. Pierwszym z nich jest gwałtowny wzrost imigracji z Ukrainy do Polski, spowodowany wybuchem konfliktu rosyjsko-ukraińskiego po 2013 roku. Trzeba zaznaczyć, iż polskie media bardzo rzadko zajmują się migrantami w Polsce, poświęcając znacznie więcej miejsca osobom szukającym ochrony w innych krajach europejskich. Trzeba stwierdzić, iż wiedza na temat sytuacji migrantów przymusowych przybywających do Polski nie jest dobrze znana. Stosunkowo mało jest też badań na ten temat.

Słowa kluczowe: status uchodźcy, akulturacja, migracja, imigracja, pracownik socjalny

Abstract

Cultural adaptation – adaptation of Ukrainian emigrants in society to the Polish reality. An outline of the problem

The nineties were a period of rapid political and economic changes in Poland and other countries of Central and Eastern Europe. They are the background for growing international mobility: both emigration from the region and immigration. In 1991 Poland acceded to the Geneva Convention on the Status of Refugees, i.e. a group of countries that grant protection to persecuted foreigners in their countries of origin. For the following years, Poland remains a country of pure emigration, and the influx of immigrants to Poland is gaining more and more importance, becoming the subject of public and political discourse in the second decade of the 21st century. This is mainly due to two factors. The first is the sharp increase in immigration from

Ukraine to Poland, caused by the outbreak of the Russian-Ukrainian conflict after 2013. It should be noted that Polish media very rarely deal with migrants in Poland, devoting much more space to people seeking protection in other European countries. It must be said that knowledge about the situation of forced migrants coming to Poland is not well known. There is also relatively little research on this subject.

Keywords: refugee status, acculturation, migration, immigration, a social worker

References

- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Berry, J. W. (2006). Contexts of acculturation. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 27–42). Cambridge University Press.
- Bilewicz, M., Górska, P., Jaworska, M., Olechowski, M., Witkowska, M. (2012). *Stosunek do uchodźców. Możliwości zmiany: Raport z drugiej fali badań reprezentatywnej próby mieszkańców Łomży*. Centrum Badań nad Uprzedzeniami.
- Boryczko, M. (2016). Bezpieczeństwo pracownika socjalnego w aspekcie zjawiska przemocy. W: A. Dunajska, M. Boryczko (red.), *Bezpieczeństwo pracy pracownika socjalnego Niech ktoś nas wysłucha* (ss. 18–21). Wydawnictwo Difin.
- Boryczko, M. (2017). Młodzież i dzieci z doświadczeniem uchodźstwa i migracji. Generacja 1.5 wyzwaniem dla współczesnej pracy socjalnej. W: B. Kromolicka, A. Jarzębińska (red.), *O (wyzwaniach) współczesnej pracy socjalnej: nowe problemy, zmiana, transgresja* (ss. 141–157). Wydawnictwo volumina.pl.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology* 32(6), 369–386. <https://doi.org/10.1080/002075997400629>
- Bürklin, K., Huddleston, T., Chindea, A. (2013). *Refugee Integration and the Use of Indicators: Evidence From Central Europe Refugee*. Integration Evaluation Tool Report.
- Chrzanowska, A., Czerniejewska, I. (2015). *Mieszkamy tutaj bo nie mamy innego wyjścia.... Raport z monitoringu warunków mieszkaniowych uchodźców w Polsce. Analizy, Raporty, Ekspertyzy*. Stowarzyszenie Interwencji Prawnej.
- Chrzanowska, A., Klaus, W., Kosowicz, A. (2011). *Polityka wyboru, lokalizacji ośrodków dla uchodźców. Analiza i rekomendacje*. Stowarzyszenie Interwencji Prawnej.
- Eurostat. (2020). *Statystyki dotyczące migracji do Europy*. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_pl (dostęp: 30.11.2021).
- Grzymała-Moszczyńska, H. (2010). Potrzeby nowych kompetencji zawodowych psychologów w związku z polską sytuacją migracyjną. W: H. Grzymała-Moszczyńska, A. Kwiatkowska, J. Roszak (red.), *Drogi i rozdroża: Migracje*

- Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004* (ss. 353–368). Zakład Wydawniczy Nomos.
- Grzymała-Moszczyńska, H. (2017). *Migration through the lenses of gender and art*. Referat wygłoszony na konferencji pt. „Women’s migratin in V4 countires”.
- Grzymała-Moszczyńska, H., Nowicka, E. (1998). *Goście i gospodarze: problem adaptacji kulturowej w obozach dla uchodźców i oraz otaczających je społecznościach lokalnych*. Zakład Wydawniczy Nomos.
- Grzymała-Moszczyńska, H., Trojanek, M. (2011). Image of the world and themselves built by young Chechens living in Polish refugee centres. Intercultural conflict. In K. Górak-Sosnowska (Eds.), *Muslims in Poland and Eastern Europe: Widening the European Discourse on Islam* (pp. 69–87). University of Warsaw.
- Jaworska, D., Alieva, K. (2016). Edukacja dzieci imigrantów w Gdańsku – od interwencji do miejskiej polityki społecznej. *Studia Pedagogiczne*, 69, 251–266.
- Książak, M. (2011). Dostęp do pomocy medycznej i psychologicznej osób ubiegających się o status uchodźcy w Polsce. W: A. Chrzanowska, W. Klaus (red.), *Poza systemem. Dostęp do ochrony zdrowia nieudokumentowanych migrantów i cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce* (s. 168). Stowarzyszenie Interwencji Prawnej.
- Navas, M., Garcia, M. C., Sánchez, J., Rojas, A. J., Pumares, P., Fernández, J. S. (2005). Relative Acculturation Extended Model (RAEM): New contributions with regard to the study of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations* 29(1), 21–37. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.04.001>
- Prześlakiewicz, M. (2009). *Raport z praktyki terenowej w Dębaku, w ośrodku dla osób ubiegających się o ochronę międzynarodową*. Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej.
- Smolicz, J. (1981). Core values and cultural identity. *Ethnic and Racial Studies* 4(1), 75–90.
- Urząd Do Spraw Cudzoziemców. (2021). <https://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/meldunek-tygo-dniowy/> (dostęp: 27.11.2021).
- Wing Sue, D. (2006). *Multicultural Social Work Practice*. John Wiley & Sons, Hoboken.
- Wysieńska, K. (2013). *Gdzie jest mój dom, bezdomność i dostęp do mieszkań wśród ubiegających się o status uchodźcy, uchodźców i osób z przyznaną ochroną międzynarodową w Polsce*. United Nations High Commissioner for Refugees.
- Wywiad z nauczycielką szkoły nr 31 w Lublinie przeprowadzony dnia 6 maja 2017 roku.